

Muiterij aan de Chemin des Dames: de poilus weigeren nog oorlog te voeren

Door Eric R.J. Wils

Ten zuiden van de stad Laon staan borden die weggebruikers attenderen op het voormalige slagveld van de Chemin des Dames en op de Caverne du Dragon waarin het Musée du Chemin des Dames is gevestigd. Een van de borden toont een gewonde soldaat die op de voorgrond terneergeslagen voor een loopgraaf zit. Bepaald geen glorieus ogende poilu die een strijdkreet aanheft om de Duitsers eens mores te gaan leren. Geen 'On les aura' zoals in Verdun 1916 maar droefenis en berusting. De Chemin des Dames als een 'chemin de souffrance', een weg van het lijden. De gebeurtenissen in het voorjaar en de zomer van 1917 aan de Chemin des Dames worden veelal als het dieptepunt van de Franse strijd in de Grote Oorlog beschouwd en zijn onder de kop 'muiterijen' de geschiedenis ingegaan. In sommige bronnen wordt zelfs de indruk gewekt dat het complete Franse leger op instorten stond. Maar wás het nu wel zo erg gesteld met het Franse leger en was er niet eerder sprake van een tijdelijk, eenzijdig staakt het vuren? En wat hadden die zogenaamde muiters nu feitelijk gedaan? Rondtoerend in het gebied wordt een bezoek gebracht aan de graven van enkele van hen die in juni 1917 ter dood werden veroordeeld en gefusilleerd. Tevens wordt hun persoonlijk optreden nagegaan in deze geschiedenis die nog altijd niet is afgesloten.

Informatiebord langs de wegen ten zuiden van Laon.

De strijd aan de Chemin des Dames

Op 16 april 1917 opende het Franse leger aan de Chemin des Dames een grootscheepse aanval onder leiding van de nieuwe opperbevelhebber generaal Robert Nivelle, die eind 1916 maarschalk Joseph Joffre was opgevolgd. Nivelle meende de formule te hebben om eindelijk door de Duitse stellingen te breken en de oorlog kort daarop te kunnen beëindigen. De dagorder bij dit 'Nivelle-offensief' spreekt dan ook vol vertrouwen uit dat 'het uur is gekomen'. Het Franse leger dat al bijna drie jaar tevergeefs grootse offensieven had uitgevoerd, en daarbij enorme verliezen had geleden, zou nu eindelijk eens gaan zegevieren.

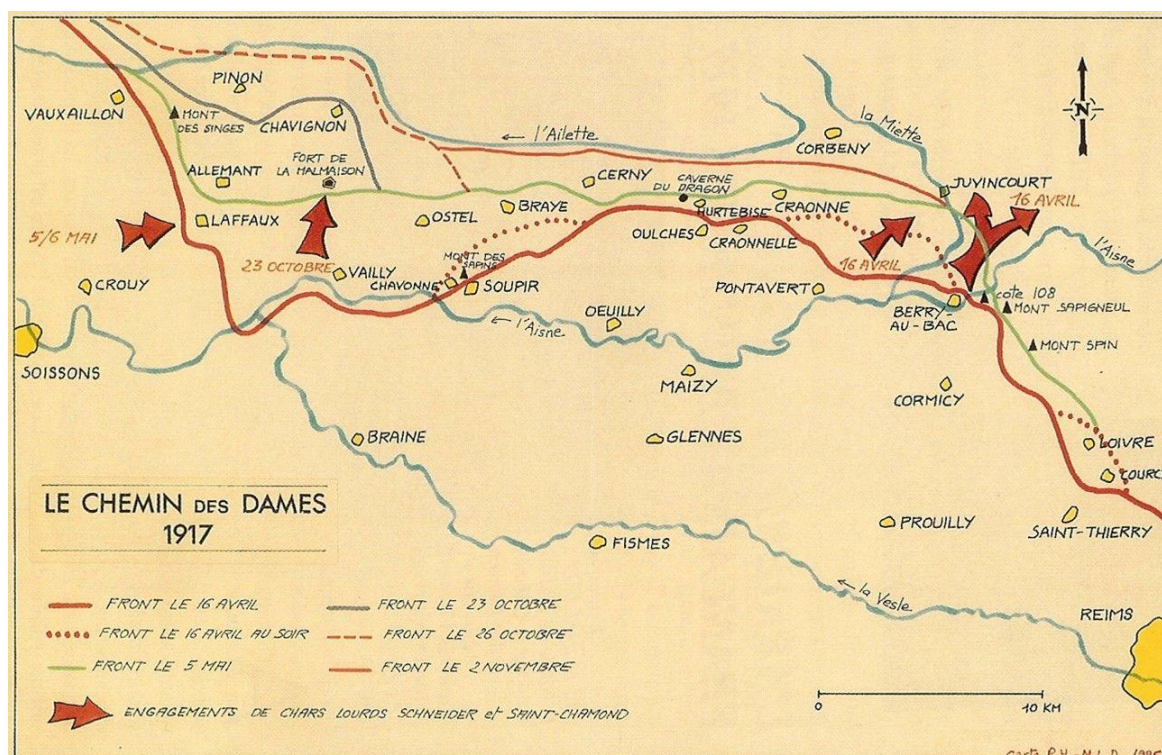
De dagorder van generaal Nivelle.

De Chemin des Dames is een circa 40 kilometer lange, hooggelegen weg ten zuiden van de oude stad Laon. De weg ligt ongeveer halverwege de driehoek die Laon vormt met de steden Soissons en Reims. Volgens de overlevering is de weg genoemd naar de dochters, 'les Mesdames de France', van de Franse koning Louis XV. Na de slag om de Marne in september 1914 trok het Duitse leger zich terug op de hoogten ten noorden van de rivier de Aisne. In de kalksteen van de heuvels waren steengroeven en grotten aanwezig waarvan Le Caverne du Dragon, de Drakengrot, het bekendst is geworden. In het ondergrondse gangenstelsel met verschillende uitgangen zaten de Duitsers relatief veilig voor artilleriebombardementen. De keuze van Nivelle om op 16 april 1917 hier een offensief te beginnen was dan ook uiterst discutabel. In plaats van een zwakke plaats in de Duitse verdediging aan te vallen koos hij voor een sterke positie.

Nivelle had succes gehad in de Franse tegenaanval bij Verdun van eind oktober 1916 waarbij onder meer het Fort de Douaumont werd heroverd. De Franse troepen maakten daarbij gebruik van een vernietigende 'vuurwals' die kort vóór de aanvallende infanterie werd aangelegd. Door deze vuurwals steeds naar voren te verleggen, en de infanterie die te laten volgen, werd een doorbraak van de Duitse linie verkregen. Nivelle was ervan overtuigd dat op die manier in het voorjaar van 1917 nu eindelijk een definitieve doorbraak van de Duitse stellingen kon worden verkregen. Hij sprak zelfs van een tijdsperiode van 48 uur om dat voor elkaar te krijgen.

Voor de aanval werd een speciale legergroep gevormd: de *Groupe d'Armées de Réserve* (GAR) onder leiding van generaal Joseph Micheler, bestaande uit drie legers met in totaal 54 divisies, waaronder cavalerie. Op de linkerflank stond het Zesde Leger van generaal Charles Mangin en op de rechterflank het Vijfde Leger van generaal Olivier Mazel. Het Tiende Leger van generaal Denis Duchêne moest na de doorbraak verder optrekken. Meer dan 5.300 stukken geschut werden naar het front gestuurd voor het inleidende artilleriebombardement en de vuurwals tijdens de aanval. Het offensief werd ook nog ondersteund door ruim 100 Franse tanks op de rechterflank van het Vijfde Leger.

De Duitse verdediging was sinds de terugtrekking op de Hindenburglinie in maart 1917 versterkt en bestond eveneens uit drie legers. De Duitsers namen de Franse activiteiten in dit gebied waar en hadden bovendien een kopie van het aanvalsplan weten te bemachtigen. Ze waren dan ook nauwelijks verrast toen de aanval op 16 april losbarstte.

Kaart met het verloop van de strijd aan de Chemin des Dames in 1917.

Onder barre weercondities – kou, mist, regen en natte sneeuw – begon de Franse aanval om 6 uur 's morgens. De heuvels opvechtend werden er geen *kilometers* terreinwinst geboekt, maar slechts *meters*. Het beoogde doel, binnen twee dagen in Laon te zijn, werd bij lange na niet bereikt. De werkelijkheid van de gevechten kwam totaal niet overeen met het plan van Nivelle. De Franse verliezen waren zwaar en het aantal gewonden was dermate hoog dat de noodhospitalen overvoerd werden. De slechte zorg voor de gewonden werd een van de belangrijkste klachten van de soldaten.

Franse militairen maken zich op voor een aanval aan de Chemin des Dames.

Nivelle bleef echter halsstarrig geloven in zijn plan en de strijd werd voortgezet tot begin mei. De vallei van de Aisne, delen van de Chemin des Dames en het Plateau de Californie bij Craonne werden veroverd, maar de Fransen waren de heuvelrug niet overgekomen toen medio mei het offensief werd gestaakt. In de periode van 16 april tot 10 mei vielen er circa 140.000 Franse slachtoffers, waarvan bijna 25.000 doden. Nadat eerst Mangin van zijn positie was ontheven werd Nivelle op 15 mei de laan uitgestuurd en vervangen door generaal Philippe Pétain. Nog voor het opschorten van het offensief staakte het Franse leger al. De *poilus* waren het zat om nog langer als kanonnenvoer opgeofferd te worden tijdens aanvallen zoals aan de Chemin des Dames. Het mislukken van dit laatste offensief was de spreekwoordelijke druppel die de emmer deed overlopen.

Franse medische post in een van de grotten van de Chemin des Dames in april 1917.

‘In 1917 leden de Fransen bij de Chemin des Dames zo’n verpletterende nederlaag dat de manschappen aan het muiten sloegen’. Dat schrijft Modris Eksteins in zijn in 2003 verschenen boek *Lenteriten*. In een enkele zin het hele gebeuren kort en bondig weergegeven. De Fransen veroverden in april-mei aan de Chemin des Dames zo’n 150 vierkante kilometer van hun geliefde vaderlandse bodem terug op de Duitsers, wellicht meer terreinwinst dan ze in 1915 of 1916 hadden geboekt, maar de zo gewenste doorbraak bleef wéér uit. En dan wordt een kleine overwinning, waaraan de Fransen weinig hadden, in feite een ‘verpletterende nederlaag’.

‘Vertrouwen en moed’ waren de woorden in de dagorder van Nivelle. Moed hadden de soldaten voor de zoveelste keer meer dan voldoende getoond, maar het vertrouwen was na 15 mei compleet weg. Het was een verpletterende nederlaag voor het moreel en daar woog de geboekte terreinwinst totaal niet tegenop.

Un passé qui ne passe pas

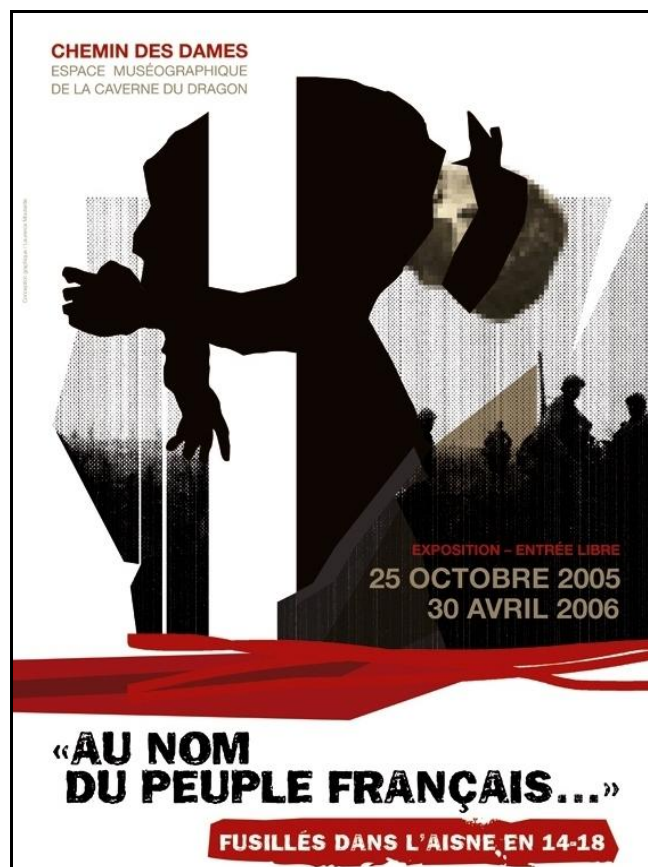
De Fransen hebben een zin met een mooie alliteratie om weer te geven dat het verleden maar niet overgaat: ‘Un passé qui ne passe pas’. En wat er is voorgevallen in het voorjaar en de zomer van 1917 aan de Chemin des Dames is overduidelijk zo’n ‘verleden’. Het is overigens niet het enige Franse verleden in de twintigste eeuw waarvan het boek nog niet gesloten kan worden.

Over de strijd aan de Chemin des Dames en de kort daarop volgende soldatenprotesten is veel onderzocht en geschreven. Daaraan is weinig méér toe te voegen dan een persoonlijke noot. Maar een onvoltooid verleden dient nu eenmaal blijvend onder de aandacht gebracht te worden.

De historicus Guy Pedroncini was de eerste die uitgebreid onderzoek deed in de archieven van de Franse militaire tribunalen naar de processen tegen de veroordeelde soldaten. Zijn boek *Les mutineries de 1917* verscheen voor het eerst in 1967. De term 'muitereien', hoewel daarvan feitelijk geen sprake is geweest, was al eerder door Pétain gebruikt in zijn herinneringen. Muiteerij is een veel te sterk woord voor de weigering van de Franse soldaten om in hun ogen zinloze aanvallen uit te voeren. De soldaten namen niet gewapenderhand de macht over van hun meerderen en marcheerden ook niet op naar Parijs om de regering af te zetten. Bovendien, de Franse verdediging stortte niet in, de frontlinies bleven bemand en ook aan de Chemin des Dames werd in de zomer nog altijd strijd geleverd. Maar het woord muiteerij is nu eenmaal niet meer weg te denken. Ook de historicus Denis Rolland noemt zijn in 2005 verschenen studie *Les mutineries de 1917*, maar laat dat voorafgaan door *La grève des tranchées*. Tussen de 30.000 en 40.000 manschappen zouden aan die 'staking in de loopgraven' hebben deelgenomen.

Wat de omschrijving ook moge zijn - muiteerij, staking of oorlogweigering - de militaire orde diende hersteld te worden. Op 1 juni verstuurde Pétain een instructie aan zijn legercommandanten voor het functioneren van de 'Conseils de guerre'. Door de Franse krijgsraden werden in de periode mei tot eind 1917 meer dan 3.000 processen gevoerd. Daarbij werden zo'n 600 doodvonnissen uitgesproken. Het exacte cijfer is moeilijk boven water te krijgen. Pedroncini heeft daar erg zijn best voor gedaan en noemt in totaal 629 gevallen in de gecorrigeerde vierde editie van zijn boek. Van de 629 uitgesproken doodvonnissen hebben er 185 betrekking op de periode tot 15 mei. Minder dan 10 procent werd daadwerkelijk vertrokken. Het zijn echter die ongeveer 50 uitgevoerde executies die bovenal blijven schrijven, die maken dat dit 'verleden' niet voorbij gaat.

Vastgebonden aan een houten paal of tegen een muurtje gezet, werd een veroordeelde militair doodgeschoten door een vuurpeloton. En dat allemaal volgens een vast protocol en voor het front van de troepen. De Fransen hadden kort na het begin van de oorlog al speciale krijgsraden in het leven geroepen om de discipline te handhaven. De veroordeelde militairen dienden door mannen uit hun eigen regiment gefusilleerd te worden: *fusillés pour l'exemple*.

Affiche van een tentoonstelling in het Musée du Chemin des Dames over de gefusilleerden in het departement van de Aisne.

In de archieven van de *Service Historique de la Défense* bevindt zich een tabel met namen van hen die gefusilleerd werden na afwijzing door de president van de Franse Republiek van het gratieverzoek. De tabel is hier gedeeltelijk overgenomen met behoud van de oorspronkelijke notaties en fouten zoals de naam van korporaal Truton. Onder de bovenste twaalf namen zijn vier korporaals, militairen die nog dicht bij de gewone soldaat staan, maar toch mede de verantwoordelijkheid voor hen dragen. Alle vier waren sinds het begin van de oorlog betrokken bij de slopende strijd aan het Westelijk Front. Van drie van hen werden de tastbare herinneringen in het departement van de Aisne nagegaan.

De vierde, korporaal Vincent Moulia van het 18e infanterieregiment uit Pau, was betrokken bij rellen in het dorp Villers-sur-Fère op 27 mei 1917. Het was het 18e regiment geweest dat begin mei eindelijk het Plateau de Californie had genomen en daarna van het front was teruggetrokken. Moulia werd op 7 juni met drie soldaten ter dood veroordeeld. Hij lukte hem in de nacht voor zijn executie op 12 juni aan zijn bewaker te ontsnappen en naar Les Landes te vluchten. De drie medemuiters werden wel op 12 juni in Maizy doodgeschoten. Moulia evenwel kon zich in de bossen van zijn geboortestreek niet blijvend verbergen en stak in de zomer van 1918 de grens naar Spanje over. In 1936 keerde hij terug naar zijn geboortedorp in Nassiet, Les Landes, en leefde daar tot 1984. Amnestie werd hem echter niet verleend, maar hij was de 'ene die wegkwam'.

Noms	Corps	Inculpation	Conseil de guerre	Décision
DAUPHIN caporal	70e Bat. chas.	Révolte à main armée en réunion de personnes	47ème D.I.	Exécution
MOULIA caporal	18e infanterie	révolte à mains armées	36ème D.I.	d° (évadé)
LEFEVRE caporal	109e infant.	révolte à main armée	13ème D.I.	d°
TRUTTON caporal	75e infant.	refus d'obéissance étant commandé pour marcher contre l'ennemi	27ème D.I.	d°

Joseph Dauphin

Op de Franse militaire begraafplaats Cormicy, langs de departementale weg tussen Laon en Reims, ligt het graf van Joseph Dauphin, korporaal in het 70e *Bataillon de Chasseurs Alpins (B.C.A.)*. Hij is een van bekendste muiters en om zijn persoon zijn nogal wat verhalen gesponnen. Op zijn grafkruis, met nr. 884, staat foutief 7e B.C.P. maar ook 'Mort pour la France le 12-6-1917'. Het grafkruis verschilt daarmee in niets van de andere kruisen, zoals gebruikelijk op Franse begraafplaatsen rug aan rug geplaatst. Aan de andere kant van Dauphin ligt soldaat Henri Huet van het 18e *Bataillon de Chasseurs à Pied (B.C.P.)*, gestorven op 5 mei 1917. Van 4-6 mei werd een nieuwe grote Franse aanval aan de Chemin des Dames uitgevoerd en daarbij is Huet gesneuveld.

Dauphin is echter niet gesneuveld maar gefusilleerd op 12 juni. In de database www.memorial-chemindesdames.fr van het departement van de Aisne staat het volgende vermeld: *Par erreur, il est mentionné sur sa tombe "Mort pour la France"*. Dus per vergissing is er op zijn grafkruis *Mort pour la France* gezet. Maar dat heeft er zeker niet altijd opgestaan. Op het oorspronkelijke houten kruis dat na zijn executie, op een boerenerf bij het dorp Ventelay, op zijn graf was aangebracht zou *Mort en lâche* hebben gestaan. Een lafaard dus, waarvan zeker geen sprake was. Soldaten van zijn eenheid zouden die tekst op een nacht verwijderd hebben en vervangen door *Nous le vengerons* ('Wij zullen hem wreken').

Graf van korporaal Joseph Dauphin.

Korporaal Joseph Dauphin.

Ook van anderen die in de zomer van 1917 in het departement van de Aisne werden gefusilleerd, vermeldt bovengenoemde database dat het *Mort pour la France* op hun grafkruis er *par erreur* opstaat. En in de officiële Franse database *Mémoire des hommes*, met de overlijdensfiches van de Franse soldaten, komt Joseph Dauphin niet voor. Het is een voorbeeld van de halfslachtige manier waarop de Franse overheid met de herinnering aan de gefusilleerden omgaat. Officiële herroeping van de vonnissen wordt tegengewerkt. Maar anderzijds werd ruimhartigheid betoond zoals door het toekennen van oorlogspensioenen aan de weduwen en het wijzigen van de doodsoorzaak op het grafkruis. Dauphin staat bovendien gewoon vermeld onder de gesneuvelden op het oorlogsmonument van zijn geboortedorp Tauves, Puy-de-Dôme.

Dauphin, geboren in 1882, was boer van beroep, getrouwd en vader. In augustus 1914 werd hij gemobiliseerd bij het 70^e B.C.A. en in maart 1915 werd hij bevorderd tot korporaal. Een moedige Franse soldaat met een citatie in het journaal van het bataljon en gedecoreerd met het *Croix de guerre* met bronzen ster.

Het 70e B.C.A. maakte in 1917 deel uit van de Franse 47ste divisie. Het kwam, na een lange rustpauze in de Elzas, op 31 mei in het dorp Beuvarde, ten zuiden van Fère-en-Tardenois, aan. De frontlijn aan de Chemin des Dames was nog zo'n 50 kilometer weg. Op 2 juni werd de soldij uitbetaald en prompt uitgegeven aan drank. Dat heeft de gemoederen ongetwijfeld verhit en 's avonds werd door de chasseurs van het 70e B.C.A. geroepen: 'À bas la guerre! Vive la révolution! À bas la calotte!' En daarbij ook nog 'Vive la Russie!' Dauphin zou de grootste schreeuwer zijn geweest. Maar ook werd er door de rebellerende soldaten in het dorp in alle richtingen geschoten waarbij onder meer het logement van de bataljonscommandant werd doorzeefd en een barak in brand gestoken.

In de ochtend van 3 juni was de kalmte echter teruggekeerd. Dauphin werd, met 24 anderen, gearresteerd en gevangen gezet. Dertien van hen werden voor de krijgsraad gebracht. Op 6 juni werden Dauphin en twee anderen ter dood veroordeeld.

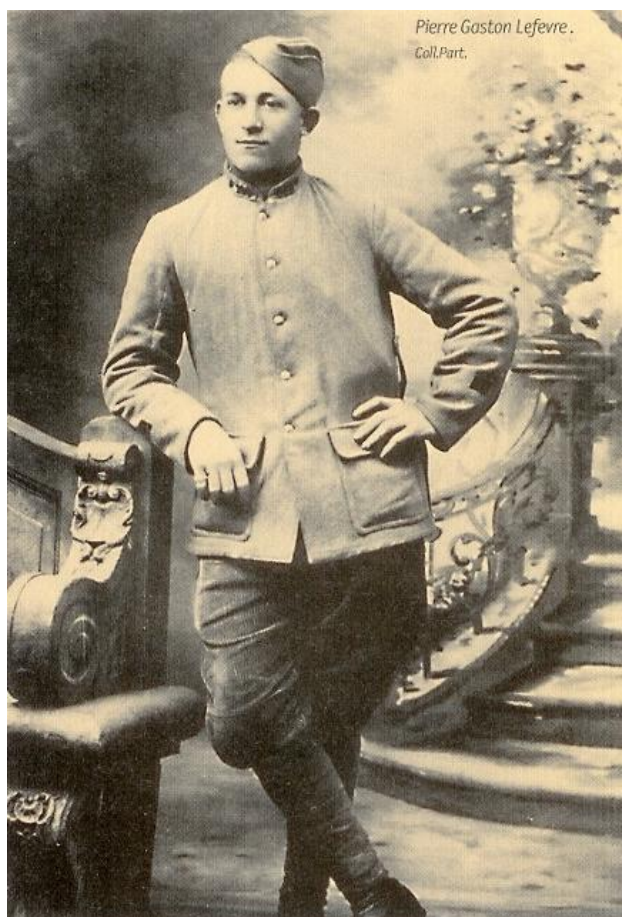
Uiteindelijk werden op 12 juni alleen Dauphin en de soldaat Arthur Renauld, behorend tot zijn bataljon, geëxecuteerd. De anderen kregen zware celstraffen of dwangarbeid opgelegd.

In de nacht voor de executie legde Dauphin de biecht af bij de aalmoezenier en verkreeg absolutie. "Wij hadden gedronken en het hoofd verloren". De aalmoezenier schreef nog een brief aan de pastoor van Tauves. Daarin wordt Dauphin, 'ce pauvre garçon', beschouwd als het slachtoffer van de misdadige propaganda aan het front en in het achterland om onmiddellijk vrede te sluiten tegen elke prijs. In 1923 al startte de journalist en gedeputeerde Henry Andraud een poging om Dauphin te rehabiliteren.

Pierre Lefevre

Korporaal Pierre Gaston Lefevre was net 20 jaar geworden toen hij op 16 juni 1917 op een schietbaan te Soissons werd gefusilleerd. Afkomstig uit het departement Meurthe-et-Moselle maakte hij de oorlog al vanaf het prille begin mee. Zijn vader werd door de Duitsers gegijzeld en op 7 augustus 1914 doodgeschoten. Zijn

gebrekkige broer onderging hetzelfde lot. Om wraak te nemen voor zijn naasten, sloop hij door de Duitse linies om dienst te gaan nemen in het Franse leger. Met zijn 17 jaar was hij nog te jong, maar liegend over zijn leeftijd, wist hij toch soldaat te worden. Kort daarna sneuvelde zijn tweede broer zodat hij nog de enig overgebleven man van het gezin was. Het ontbrak hem dus bepaald niet aan motivatie om te vechten tegen *Les boches*. Daarbij raakte hij in het voorjaar van 1915 zodanig gewond dat verpleging in een ziekenhuis nodig was.

Korporaal Pierre Gaston Lefevre.

Het 109^e infanterieregiment waartoe Lefevre behoorde, had niet meegedaan aan de offensieven van april-mei 1917. Na een lange rustpauze was het vanuit de Elzas overgebracht naar Soissons en eind mei ingekwartierd in het dorp Mercin-et-Vaux aan de westkant van de stad. In en rond de garnizoensstad Soissons was het uitermate onrustig met groepen protesterende soldaten. Opgehitst door soldaten van een ander regiment braken in de nacht van 1 op 2 juni in Mercin rellen uit. Woedende soldaten die 'weg met de oorlog' riepen en in de lucht schoten. Maar de volgende dag vertrok het 109^e infanterieregiment naar het front na een vermanende toespraak van hun commandant. Een tiental militairen werd gearresteerd waaronder Lefevre.

Bij zijn arrestatie vond de militaire politie een som van 3.000 francs, waarvoor hij geen verklaring *wilde* geven. Ook werd bekend dat hij voor zijn maten drank betaalde en vaak nachten weg was. Pas jaren later bleek, uit een brief van zijn familie, dat Lefevre verslaafd was aan het gokken en dat zijn nachtelijke escapades niets van doen hadden met het heimelijk aanzetten tot agitatie.

Door één van zijn militaire rechters werd hij omschreven als een 'petit meneur' maar werd, desalniettemin met twee anderen, op 9 juni ter dood veroordeeld door de krijgsraad van de 13e divisie. Ondanks zijn jeugdige leeftijd en familiegeschiedenis werd alleen aan hem geen gratie verleend. Er is een afscheidsbrief van hem bewaard gebleven waarin, als bijna vanzelfsprekend, om vergiffenis werd gevraagd: 'Je demande pardon à La Patrie'. De tekst van de brief werd zonder twijfel voor hem opgesteld om te dienen anderen in het gareel te brengen.

Lefevre werd direct na zijn executie begraven op de schietbaan van Soissons. Later werden zijn stoffelijke resten overgebracht naar de grote begraafplaats Ambleny langs de Route Nationale 31 tussen Compiègne en Soissons. Daar ligt hij verborgen op locatie D129 tussen de meer dan 11.000 doden. Op zijn grafkruis staat 'Mort pour la France le 16-6-1917.' Links en rechts en achter hem liggen drie gesneuvelden uit de Tweede Slag van de Marne die in de zomer van 1918 rond Soissons werd uitgevochten. De poilus bleven ook in 1918 strijden en sterven voor *La Patrie*.

De ingang van de Franse militaire begraafplaats Ambleny.

Albert Truton

Korporaal Albert Truton behoorde tot het 75^e infanterieregiment van de Franse 27^e divisie. Truton ligt tussen de andere poilus op de militaire begraafplaats van Cerny-en-Laonnois langs de Chemin des Dames. Hij lag eerst begraven op de begraafplaats

van Pargnan, maar zijn stoffelijk overschot werd later verplaatst naar Cerny. Dit dorp is gelegen in het middelpunt van de Chemin des Dames en hier werd in 1917 verwoed gestreden om de controle over de weg. Ten westen van Cerny ligt de Caverne du Dragon en enkele kilometers naar het oosten begint het Plateau de Californie met het dorp Craonne.

Ook Trutons grafkruis, met nr. 1774, verschilt niet opvallend van die van de andere, getuige het opschrift 'Mort pour la France le 18-06-1917'. Er is beplanting aangebracht op de begraafplaats en in de zomer van 2010 was er zelfs een bloemetje te zien naast zijn grafkruis. Links van Truton ligt de Zouaaf Elmiere Perrodin die op 16 april, de eerste dag van de aanval, het leven liet. En rechts de jager te voet Joseph Favre die op 27 april overleed. Beide soldaten tweede klasse stierven, volgens hun overlijdensfiches, aan hun verwondingen op weg naar de gebrekkig geregelde medische verzorging.

Graf van korporaal Albert Truton.

Truton was geboren in 1885 in het dorp Mage, Orne. Hij was een landbouwer toen hij in 1914 tijdens de algehele mobilisatie werd opgeroepen. In 1912 getrouwd en in 1913 vader geworden van een dochttertje. Truton werd op 30 juni 1916 bevorderd tot korporaal. Hij raakte in augustus van hetzelfde jaar gewond door een granaatscherf.

In het journaal van zijn regiment werd hij geciteerd als een dapper man en hij verkreeg het *Croix de Guerre*.

Korporaal Albert Truton met vrouw en dochtertje.

Het 75ste regiment nam niet deel aan de aanval op 16 april 1917, het bevond zich toen aan het front ten zuiden van Saint-Quentin. Maar op 20 mei werd het ingezet aan de Chemin des Dames, in de buurt van de Caverne du Dragon. In de tien dagen dat het aan het front vocht, verloor het regiment ongeveer 20 procent van zijn sterkte. Eind mei werd het teruggetrokken en installeerde het zich in de grotten van Pargnan, ten zuiden van de Chemin des Dames. De stemming onder de soldaten was slecht en het moreel was verdwenen. Op 5 juni kreeg het regiment bevel zich op te maken om weer naar de frontlijn te vertrekken. Twee compagnieën weigerden, ook na het bezoek van de regimentscommandant en zijn verwijt dat ze 'hun regiment, vaandel en doden onteerden'. Een dertigtal soldaten volhardde in die houding, zelfs na het geven van een persoonlijk bevel. Truton werd als één van de voornaamste aanstichters beschouwd omdat hij de ingang van de grot barricadeerde. Een korporaal die voor zijn mannen ging staan. Al op 10 juni werden twaalf gearresteerde militairen voorgeleid voor de krijgsraad van de 27e infanteriedivisie. Als enige van de groep werd Truton ter dood veroordeeld wegens 'het weigeren het

bevel te gehoorzamen om op te trekken tegen de vijand'. De anderen werden veroordeeld tot jaren dwangarbeid of kregen celstraf.

President Poincaré verwierp het gratieverzoek en op 18 juni werd Truton gefusilleerd in Pargnan. Zijn laatste woorden waren: "*Je demande pardon au Bon Dieu, à la France, aux copains, de la faute que j'ai commise*". (Ik vraag vergiffenis aan de Goede God, aan Frankrijk, aan de maten, voor de fout die ik heb begaan).

Het Franse leger weer in het gareel

De korporaals Dauphin, Lefevre en Truton waren bepaald geen revolutionairen die, zwaaiend met een rode vlag, de macht wilden grijpen. Het waren militairen die, na bijna drie jaar, genoeg hadden van de oorlog en niet meer op dezelfde manier verder wilden vechten. Soldaten in de stress met verhitte gemoederen, soms mede veroorzaakt door teveel drank. Hun vergrijpen in het voorjaar van 1917 zijn illustratief voor veel van die van andere 'muiters' en terug te brengen tot roepen en schelden, demonstraties in dorpen, schieten in de lucht of op huizen, barricaderen van hun onderkomen, weigeren op het appel te verschijnen en hun officieren te gehoorzamen. Een *nachtelijke* rebellie die vaak de volgende *dag* over was wanneer de gendarmerie orde op zaken kwam stellen. Maar wél op een zo grote schaal dat ze niet meer als 'incidenten' konden worden afgedaan.

Er vonden echter geen zware delicten plaats. Het werd geen variant op de Franse revolutie van 1789 met liederen als 'Ah! ça ira, ça ira, ça ira, les aristocrates à la lanterne'. Officieren werden niet aan een lantaarnpaal opgeknoopt. Maar de militaire discipline was overtreden en indien het nog verder uit de hand zou lopen, kon het Franse leger inderdaad inactief worden. De discipline moest derhalve hersteld worden wilde Frankrijk ooit deze oorlog winnen.

Pétain diende tijdig in te grijpen en deed dat dan ook. Hij had wat dat betreft een reputatie. Pétain zou in januari 1915 in Clarency, Pas-de-Calais, het bevel hebben gegeven 25 soldaten die zichzelf aan de hand verminkt hadden, te verplaatsen naar 'niemandslan'. Dit gegeven werd door regisseur Jean-Pierre Jeunet gebruikt voor de bekende Franse film uit 2004: *Un long dimanche de fiançailles*.

Maar de officiële bestraffing vond met mate plaats. Men kon geen 30.000 tot 40.000 man gaan berechten. Vooraf vond een selectie plaats van de grootste heethoofden en daarbij zaten de drie korporaals Dauphin, Lefevre en Truton. Ze werden, net als zo'n 600 anderen, ter dood veroordeeld en behoorden tot de, uiteindelijk relatief kleine, groep die daadwerkelijk werd gefusilleerd. In die selectie zat willekeur en zeker in het geval van Lefevre was de beslissing discutabel.

Andere veroordeelden verdwenen voor jaren in de gevangenis en lieten daarin eveneens soms vroegtijdig het leven. Ook kende, volgens geruchten, het Franse leger nogal wat onorthodoxe methoden om af te rekenen met onwillige militairen. Zoals het door de artillerie laten beschieten van de eigen troepen, het bij een aanval bataljons met veel lastpakken in de voorste linie plaatsen of veroordeelden het niemandslan in te sturen. Dit, evenwel, is niet met documenten te staven.

Generaal Pétain, midden op de foto met kepie, op bezoek bij de poilus in de zomer van 1917.

Pétain lukte het echter in de loop van 1917 de orde te herstellen door naast te straffen ook te luisteren naar de, terechte, grieven van de poilus. De verlofregeling werd uitgebreid, de leefomstandigheden werden aanzienlijk verbeterd en de archaische bevelvoering werd veranderd. Hun protesten waren dus zeker niet voor niets geweest. In de zomer was de rust teruggekeerd en kregen de mannen weer vertrouwen in de legerleiding. Op 23 oktober werd een klein, maar goed voorbereid offensief begonnen tegen het Fort de la Malmaison aan de westkant van de Chemin des Dames. Het fort was sinds 1914 in handen van de Duitsers. Begin november moesten dezen zich terugtrekken en dit betekende het einde van de gevechten in 1917. De Franse verliezen waren, met ongeveer 2.500 doden, relatief gering vergeleken met de gevechten van april-mei.

De strijd aan de Chemin des Dames was echter nog lang niet teneinde. Op 27 mei 1918 openden de Duitsers hier hun derde voorjaarsoffensief dat hen weer aan de Marne bracht en waarmee alle Franse terreinwinst werd teniet gedaan. Maar de poilus vochten zonder munitie door tot op 11 november 1918.

De schrijnende wond

Op het Plateau de Californie, plaats van de hevige strijd om de Chemin des Dames, werd in november 1998 een nieuw monument geplaatst met als titel 'Ils n'ont pas choisi leur sépulture' (Zij hebben niet hun begraafplaats gekozen). In een metalen

raster zijn koppen van mensen geplaatst, mensen die door een oorlog van hun toekomst zijn beroofd. Het vier meter hoge monument roept kennelijk agressie op, want het is al een paar keer door vandalen beschadigd.

Het monument werd onthuld door de toenmalige Franse premier Lionel Jospin.

Tijdens de onthulling pleitte hij voor de rehabilitatie van de soldaten die in 1917 zijn gefusilleerd. De toen zittende Franse president Jacques Chirac was daar niet zo over te spreken. De familie Dauphin diende kort daarna weer een verzoek in tot rehabilitatie van korporaal Joseph Dauphin. Echter zonder gevolg.

Het onderwerp van de gefusilleerde soldaten is nog altijd een punt van discussie in Frankrijk. Tien jaar na premier Jospin bracht de Franse president Nicolas Sarkozy het op 11 november 2008 weer ter sprake: "Ook zij waren het slachtoffer van een fatale oorlog die haar weerga niet kende". De verwerking is een langzaam proces maar wellicht wordt bij de 100-jarige herdenking van de Eerste Wereldoorlog het boek eindelijk gesloten.

Bronnen

Er bestaat uitgebreide Franse geschiedschrijving met betrekking tot de strijd aan de Chemin des Dames en de daarop volgende munitierijen in 1917. Een korte Nederlandstalige beschouwing is verschenen in de serie *De Grote Oorlog, Kroniek 1914-1918*. Voor het schrijven van dit artikel werd gebruik gemaakt van:

- Nicolas Offenstadt, *Les fusillés de la Grande Guerre et la mémoire collective (1914-2009)*, Paris, 2009.
- Guy Pedroncini, *Les mutineries de 1917*, Paris, 1999.
- Denis Rolland, *La grève des tranchées. Les mutineries de 1917*, Paris, 2005.
- Menno Wielinga, 'De munitierijen in het Franse leger in 1917', in: *De Grote Oorlog, Kroniek 1914-1918*, Deel 4, Soesterberg, 2004, p. 85-104. Ook gepubliceerd op www.wereldoorlog1418.nl.
- 14 18 Le magazine de la Grande Guerre, No. 37, Mai, juin, juillet 2007. Dossier: Les mutineries de 1917 par Denis Rolland.

— © 2013 - Eric R.J. Wils. De auteursrechten van bovenstaand artikel berusten bij de auteur. Voor gehele of gedeeltelijke overname is dan ook uitdrukkelijk voorafgaande schriftelijke toestemming vereist van de [auteur](#).

Ook vragen en opmerkingen kunnen via dit emailadres aan de auteur worden voorgelegd. Dit artikel werd eerder gepubliceerd in het tijdschrift [Wereld in Oorlog](#), nummer 30, 2012.
